

עם התכנית "חלוצי הערכה" ורפורמת הלמידה המשמעותית מתרגלת מערכת החינוך בהדרגה לשיטות הוראה והערכה חדשות. אבל:

הציונים יישארו

"גם כי יש להם חשיבות מחוץ לבית הספר"

נאוה דקל

65

בתי ספר בישראל משתתפים השנה בתכנית "חלוצי הערכה" שיוזם משרד החינוך כבר בשנת הלימודים תשע"ד, קורם שיצאה לדרך רפורמת הלמידה המשמעותית של השר שי פירון. "חלוצי הערכה" נותנת לבתי הספר המשתתפים בה אוטונומיה בבחירת שיטות ההוראה וההערכה. בשנת הלימודים הבאה יתווספו לתכנית עוד כעשרים בתי ספר. "נעשים דברים מדהימים", מתלהבת דסי בארי, מנהלת האגף לחינוך על-יסודי במשרד החינוך, מיוזמות התכנית.

איך נולדה התכנית?

"היו בזמנו הרבה דיבורים על תכניות שונות הנוגעות לבגרויות. מנהלי בתי הספר באו וטענו שמשרד החינוך מונע למידה משמעותית בעולם שצריך ללמוד בו מתוך עבודה שיתופית. סדר היום ההספקי קטע את האפשרות לאינטראקציה בין אישית שמתפנה לראות את הילד ואת התהליך שהוא עושה. ידענו שאנחנו רוצים לעשות פדגוגיה מיטבית ולאפשר אוטונומיה פדגוגית – כלומר התאמת פרקי ההוראה, דרכי ההוראה וההערכה לאוכלוסיית התלמידים ולצרכים שלה ולדרך ולאופי של

בית הספר.

אז מה עשיתם?

"הגדרנו שש משפחות של תפקודי לומד שיש לקדם במאה העשרים ואחת. נוסף על התפקוד הקוגניטיבי אנחנו מדברים על תפקוד מטה-קוגניטיבי, על תפקוד חושי-נועתי, על הכוונה עצמית בלמידה ועל תפקוד בין-אישי ותוך-אישי".

איך קשורה אליהם האוטונומיה הפדגוגית?

"האוטונומיה מאפשרת ללמד בדרכים מגוונות בהתאם לתפקודים השונים ולבחור בחירות הנוגעות לתהליכי הלמידה בהתאם לייחודיות של בית הספר ולתנאים שלו. לדוגמה, בבית ספר קהילתי ירוק אפשר לגעת בתכנים המתאימים לאופי שלו בכל תחומי הדעת ואפשר גם להתאים את התכנית ודרכי ההוראה לתלמידים השונים".

ובשנאנחנו מדברים על ציונים?

"הרעיון הוא שכל הלמידה במקצוע מסוים וכמובן גם ההערכה ייעשו בדרך אחרת. כלומר שההערכה לא תתבסס רק על בחינות".

חבורת מורים מובילה חבורת תלמידים

יישום התכנית החל בפרסום קול קורא. "ונענינו", אומרת בארי,

"לפניות של בתי ספר שרצו ועמדו בדרישות הסף – איכות פדגוגית, איכות הערכה, טוהר בחינות וניסיון של המורים. לקחנו בתי ספר שהייתה להם אש בעיניים, כאלו שצוותי ההוראה שלהם ידעו שהם רוצים ללמד אחרת והיו בשלים לכך, אבל הרגישו שהבגרות שמחכה בסוף הדרך מונעת מהם. בדרך כלל בתי הספר בחרו פרקים מתוך תכנית הלימודים ואנחנו לייוונו אותם בצורה מאוד אינטנסיבית. הם היו המו"פ שלנו, המעבדה הטובה ביותר – למדנו מהם המון על תהליכים שבית ספר צריך לעבור כדי שיהיו למידה אחרת, הערכה חלופית וליווי נכון של המורים".

צוות המורים הוא המפתח?

"כשיש צוות שלם שיושב ומתכנן את כל הלמידה במקצוע יש מנוע חזק. חבורת מורים מובילה חבורת תלמידים, וכך לא רק הרווחה הנפשית של התלמידים גדולה יותר אלא גם של המורים. נכון שגם בלי התכנית מורים יושבים יחד, אבל בסוף כל אחד נכנס לבד לכיתה וסוגר את הדלת. במסגרת 'חלוצי הערכה' אני רואה מודלים אחרים, מאוד יפים, של שיתוף פעולה. המורים אומרים שהם עובדים קשה אבל מלמדים את מה שהם אוהבים בדרך שהם אוהבים ובשיתוף פעולה. זה מנוע התחדשות בית ספרי שמאתגר בדילמות חדשות.

ד"ר נאוה דקל היא היסטוריונית של החינוך העברי

דסי בארי. "הרעיון הוא שהערכה לא תתבסס רק על בחינות"

דליה פניג. "ההערכה צריכה להתאים לשיטת הלימוד"

צילומים: רפי קוץ

יש משהו שרירותי בהחלטה על מתן 30 אחוז בציון הבגרות להערכה הבית ספרית, אף שזה בסדר גמור. אבל החזון שלי הוא שבעתיד יהיו תחומי דעת שיהיו נתונים לחלוטין להערכה בית ספרית. אנחנו רוצים לעשות עבודה משמעותית ביותר מ־30 אחוז. כשזה יקרה בית הספר יהיה מקום שלם יותר. כשהחומר נהיה חי ודינמי, והוא חלק אינטגרלי מהאינטראקציה בין הלומדים למלמדים, גם בית הספר הופך למקום חי יותר."

בעתיד כולם יוכלו להיות "חלוצי הערכה"?

"אנחנו ממשיכים את התכנית, מתווספים אליה עוד ועוד בתי ספר ויש אפשרות ליישם אותה בשני מקצועות לתלמיד. אם ברפורמת הלמידה המשמעותית נתנו אמון בכל בתי הספר שיעשו משהו אחר בתחומי הדעת השונים, אז אפשר אולי שבעתיד כולם יהיו 'חלוצי הערכה'. בעבר היסוד העיקרי של בית הספר – השיעור וההוראה – היה מוכתב בלי שום רלוונטיות לסיטואציה ולמתרחש

דסי בארי: "אני רוצה שכל תלמיד יבטא באופן מקסימלי את יכולותיו ואת כישוריו, אבל אני לא רוצה שיהיה מצג שווא כאילו שהוא יודע"

שווא כאילו שהוא יודע. הרעיון הוא לעמוד בסטנדרטים ולא לוותר על מה שחשוב בתחום הדעת. 'חלוצי הערכה' מגלה שאם נותנים למורים אפשרות, השמים הם הגבול ואפילו מעבר לכך. יש לתכנית גם נגיעה בינ־תחומית – יש כבר בתי ספר שצוותי הוראה משני מקצועות עובדים על התכנית. כך הידע נהיה עמוק ומשמעותי יותר. זה הרור הבא של 'חלוצי הערכה'."

65 בתי ספר זה לא הרבה.
"מבחינתי כרגע תכנית 'חלוצי הערכה' היא בוטיקית, ולא כולם יכולים להיות חלק ממנה, אבל רפורמת הלמידה המשמעותית המיושמת בכל בתי הספר היא התחלה של תהליך שינוי. אנחנו רואים שהרוב המוחלט של המורים עושים עבודה רצינית."

מה הצעד הבא בתהליך?
"הצעד הבא הוא עבודת מטה גדולה לקראת בחינות חיצוניות שישקפו תהליכים של הוראה חלופית. זו תפיסה שמתחילה לחלחל, ויש לה ניצנים בהרבה מאוד בחינות בגרות.

נוצר בבית הספר סדר יום חדש שמניע את כל חדר המורים לשיח אחר."

והתלמידים?

"גם האינטראקציה בין המורים לתלמידים משתנה, כי המורים מתפנים לנהל אתם קשרים בצורות אחרות."

יש דרך להעריך את הצלחת התכנית?

"אנחנו מפעילים תהליכי בקרה. מבחינה יישומית תמיד אפשר להשתפר. אנחנו בתחילת התהליך ויש עוד על מה לעבוד מבחינת פיתוח למידה שיתופית ויכולות בידאישיות ותוך־אישיות. בדקנו את מחוויי הציונים וגם אספנו את עבודות התלמידים אחרי שהמורים בדקו אותן. מצאנו שממוצע הציונים עלה כלפי מעלה בעשר נקודות – אבל לא יותר. זה לא שכל התלמידים פתאום עברו וקיבלו ציונים גבוהים. זה אומר שהייתה מגמת עלייה אבל בצורה אמינה. אני רוצה שכל תלמיד יבטא באופן מקסימלי את יכולותיו ואת כישוריו, אבל אני לא רוצה שיהיה מצג

בקהילת בית הספר. כעת מאפשרים לעשות את ההתאמות הרלוונטיות. מגייסים את הזמן המשמעותי של בית הספר להצמחה לא רק של קוגניציה ומיומנויות למידה, אלא של כל אדם באשר הוא אדם. אני מאמינה שהתהליך הזה יצמיח בתי ספר טובים יותר, ישאיר יותר מורים טובים במערכת ויביא עוד מורים שיהיה להם אור בעיניים. אני מאמינה שהרפורמה היא תחילתו של תהליך שיציע את מערכת החינוך קדימה.

"למידה בצוות אי אפשר ללמוד בשיעור פרונטלי"

הערכה חלופית היא כידוע אחד הנושאים המדוברים במערכת החינוך, אך דליה פניג, סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף א' לפיתוח פדגוגי במשרד החינוך, אינה אוהבת את הביטוי הזה. "צריכות להיות חלופות בהוראה, בלמידה ובהערכה", היא אומרת. "ההערכה צריכה להתאים לשיטת הלימוד. אם מדובר בפרויקט שהתלמידים עשו, ההערכה תהיה גם של התהליך וגם של התוצר. גם בחינה צריכה לשקף את הדרך שלמדו בה. לא כל הלמידה יכולה וצריכה להיות לא פרונטלית. חשוב לזכור שלמידה יכולה להיות משמעותית לתלמיד מסוים ולאחר לא. לא כולם מתאימות הדרכים החלופיות כמו עבודת חקר. יש תלמידים שמתאימים להם שיעורים פרונטליים. ולדעת", היא מוסיפה, "מורה אמור לדעת לגרום לתלמיד, בכל תחום דעת, למצוא את הערך, המעורבות והרלוונטיות, ויש מורים שעושים את זה בצורה מדהימה ומצליחים לא רק להעביר את החומר בצורה מעניינת אלא גם לעורר חשיבה".

אז מדוע צריך חלופות?

"הדרכים החלופיות פותחות מנעד רחב שמתאים לתלמידים שונים וגם למורים, שגם להם יש יכולות ונטיות מגוונות. חלופות לעבודה הפרונטלית מאפשרות בחירה של התלמידים וחלוקה שלהם לקבוצות שיכולות לעבוד בכל מיני צורות. כשמדברים על מגוון דרכים של למידה והערכה יש סיכוי גדול שליותר תלמידים

תהיה למידה משמעותית. אי אפשר למשל ללמוד למידה בצוות בשיעור פרונטלי, גם אם הוא מתמקד בחשיבה. במאה העשרים ואחת נדרשת מיומנות של עבודה בצוות ולכן חשוב שהתלמידים ילמדו לעבוד בצורה כזאת. לא ייתכן שכל החיים אנחנו נדרשים לעבודת צוות ובי"2 שנות לימוד התלמידים לא יתנסו בזה". פניג מאמינה שתקשוב חייב להיות חלק אינטגרלי מהתהליכים האלו: "אני רואה המון ערך בשימוש בתקשוב בלמידה שיתופית, ביכולת של מורה ללמד גם מעבר לשעות הלימודים. אם למשל הוא רואה משהו שקשור ללימודים ומעביר אותו לתלמידים, הוא מעורר אותם למחשבה וגורם להם ללמוד בלמידה אנכית, בלי להרגיש שהם לומדים. חשוב שישתמשו בסמארטפון שלהם גם ללמידה

דליה פניג: "לא כל הלמידה יכולה וצריכה להיות לא פרונטלית. חשוב לזכור שלמידה יכולה להיות משמעותית לתלמיד מסוים ולאחר לא. לא כולם מתאימות הדרכים החלופיות"

בדרך לבתי הספר היסודיים

המטרה של רפורמת הלמידה המשמעותית היא לאפשר לכל בתי הספר ליישם את הרעיון של הוראה והערכה בדרכים חלופיות, אך היא החלה להיות מיושמת קודם כול בחטיבה העליונה. "היה רחוק להתאים את הלמידה המשמעותית לבחינות הבגרות", מנמקת דליה פניג, סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף א' לפיתוח פדגוגי במשרד החינוך. "בחינות הבגרות היום מעודדות חשיבה, הבנה, ערכים ונקיטת עמדה, ולא רק שינון. עד שנת 2020, היא מוסיפה, "אנחנו רוצים להגיע למצב שבערך שליש מהשאלות בבחינות הבגרות יהיו שאלות חשיבה מסדר גבוה והשאר שאלות של ידע והבנה בסיסיים. זה מה שמקובל בעולם".

אחרי החטיבה העליונה מגיע תורם של בתי הספר היסודיים. "עכשיו", היא אומרת, "אנחנו מתחילים לדייק את הדברים גם ביסודי. בבתי הספר היסודיים", היא מסבירה, "הרפורמה לא כוללת את המיומנויות הבסיסיות בשפה, במתמטיקה ובאנגלית, כי קשה לעשות את ההבחנה בין ידע ובין הרחבה כשמדובר במיומנויות בסיסיות שעל התלמידים לרכוש. כדי לעשות עיבודים וללמוד בדרכים יצירתיות צריך שתהיה תשתית של ידע. אבל במקצועות כמו תנ"ך, מדעים, מולדת או תושב"ע, הציפייה היא ללמוד 30 אחוז בדרכים חלופיות".

מתוך סקרנות והנאה. אני מאמינה שבדרך זו אפשר לפתוח ערוצי למידה משמעותיים בקלות יחסית ולפרוץ את גבולות המקום והזמן שהיו בעבר נחלתם של 45 הדקות של השיעור בכיתה. אין תחליף למגע האנושי, אבל למידה מרחוק צריכה להיות משולבת בלמידה בכיתה".

אפס, למה שכל הלמידה וההערכה לא ייעשו בשיטות חלופיות?

"אנחנו צריכים לעבור שינוי תרבותי גדול כדי להגיע לשם. מישור אחד שאין מעלית, אבל יש מדרגות. אם אעלה במדרגות ולא אדרוך על כולן עלולה להיות נפילה. התהליכים של רפורמת הלמידה המשמעותית, שהתחילו בסך הכול לפני שנה, הם חלק מהמדרגות האלו. אנחנו נלמד את התהליכים בעזרת בקרה והערכה ונראה אם זו הדרך הנכונה. זה תהליך שלוקח כמה שנים. השינוי שאנחנו עושים גדול מאוד וצריך סבלנות כדי לעבד אותו לפחות במשך מחזור שלם אחד של תלמידים מכיתה א' עד י"ב. רק אז נוכל לראות עם מה הם יוצאים לעולם ולהעריך את התוצאות של המהלך הגדול הזה. צריך לתת זמן גם למורים להשתלב בתהליך. התחלנו יחד עם ראמ"ה (הרשות למידה והערכה) תהליך של פיתוח מקצועי של צוותים בתחומי הדעת השונים, ואנחנו שואפים להרחיב אותו לכלל המורים. בינתיים עולה מהדיווחים של המנהלים שיש שמחה גדולה בבתי הספר על הרפורמה, למרות הלחץ שהשינוי יוצר".

אבל בסופו של דבר, למרות השינוי, הציונים נשארו כמו בעבר.

"בכיתות הנמוכות יש אפשרות לא לתת ציונים וזה נכון בעיניי, אבל אי אפשר לשמור את התלמידים בחממה עד סיום הלימודים בתיכון. ההערכה ניתנת בציון אבל הוא מורכב היום מהרבה פרמטרים – בחירת הנושא, התהליך, התוצר, הצגת החומר, יחס. הציונים יישארו גם כי יש להם חשיבות מחוץ לבית הספר. גם באקדמיה יש ציונים, ואנחנו רוצים שתהיה במוסדות השונים הכרה בבחינות הבגרות. הערכה היא חלק מהעולם גם באקדמיה וגם בעבודה. צריך לדעת לעשות את זה נכון, באופן מכבד המתייחס לחוזקות של כל תלמיד ומדגיש אותן".